

Анотація

Варич Дмитро Юрійович «Фемінізм у політиці: досвід західних демократій». – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 052 Політологія. – Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, Міністерство освіти і науки України, Харків, 2026.

У дисертаційному дослідженні здійснено ґрунтовний теоретико-методологічний аналіз феномену гендерної нерівності як складного соціального конструкту, що формується та відтворюється впродовж історичного розвитку суспільства. Доведено, що гендерна нерівність не є наслідком біологічних відмінностей між жінками та чоловіками, а постає результатом тривалих соціокультурних, економічних і символічних процесів, закріплених у патріархальній системі суспільної організації. Завдяки комплексному аналізу феномену фемінізму, його смислової складової, гендерної нерівності/рівності, визначені принципи їхньої політичної експлікації та запропоновані практичні заходи щодо реалізації політик у різних сферах, адекватних сучасним вимогам та викликам. Здійснено інтеграцію ліберальної, екзистенціально-феміністичної та постструктуралістської традицій у дослідженні гендерної нерівності як соціально сконструйованого явища.

У роботі простежено історичну еволюцію уявлень про рівність статей — від ранньої ліберальної політичної думки до сучасних феміністичних і критичних політичних та соціальних теорій. Встановлено, що класичний лібералізм, декларуючи універсальні права людини, фактично виключав жінок із повноцінного простору громадянських, політичних та економічних прав, закріплюючи їх підпорядкований статус у приватній сфері. Феміністична теорія, зокрема праці Симони де Бовуар, вперше системно проблематизувала жіночу «іншість» як фундаментальний принцип гендерного домінування, що структурує соціальні відносини за логікою «свій – чужий».

Особливе місце в дослідженні посідає аналіз концепції символічного насильства П'єра Бурдьє. Доведено, що символічне насильство є ключовим механізмом відтворення гендерної ієрархії, оскільки функціонує через габітус,

доксу та *illusio*, змушуючи соціальних агентів сприймати нерівність як природну та неминучу. Показано, що гендерні диспозиції інкорпорується у тілесні практики, мову, освітні інституції, ринок праці та сімейні структури, що забезпечує стійкість чоловічого домінування навіть за умов формальної рівності прав.

Разом із тим у роботі здійснено критичне осмислення обмежень підходу Бурдьє, зокрема його схильності до детермінізму та недостатньої уваги до агентивності соціальних акторів. Обґрунтовано доцільність використання феміністичних інтерпретацій, зокрема концепції стратифікованого габітусу, яка дозволяє пояснити можливості опору, рефлексії та трансформації гендерних норм у сучасному суспільстві. Обґрунтовано евристичний потенціал концепції символічного насильства П'єра Бурдьє для аналізу механізмів натуралізації та відтворення гендерного домінування.

У дослідженні також проаналізовано соціально-економічні аспекти гендерної нерівності, зокрема феномен подвійного навантаження жінок, що виник у процесі їх включення до оплачуваної праці без перегляду традиційного розподілу репродуктивних обов'язків. Удосконалено теоретичне розуміння гендерної нерівності шляхом застосування феміністичної критики детермінізму та використання концепції стратифікованого габітусу для пояснення можливостей агентивності й соціальних змін. На прикладі індустріального та повоєнного періодів, зокрема США 1950-х років, показано, що ідеалізація ролі домогосподарки, підтримувана масовою культурою та медіа, призводила до масових криз самореалізації, психологічної фрустрації та соціальної ізоляції жінок.

Водночас доведено, що жорсткий гендерний розподіл ролей негативно впливає і на чоловіків, покладаючи на них надмірну відповідальність за матеріальне забезпечення сім'ї та обмежуючи можливості емоційної та соціальної самореалізації. Таким чином, гендерна нерівність постає як системна проблема, що відтворює взаємні обмеження та нерівності для обох статей. Виходячи з цього, розкрито взаємозв'язок між інституційними, культурними та дискурсивними формами підтримки патріархальних норм.

Окрему увагу було приділено ретроспективі гендерної нерівності, сучасним тенденціям трансляції образів чоловіків та жінок, сексизму в інформаційному полі. Зокрема показано як сфера комп'ютерних ігор здатна формувати образ жінки. До цього було розкрито проблематику технології штучного інтелекту в контексті його навчання та закріплення гендерних стереотипів через дані, на базі яких навчається ШІ. Важливу увагу було приділено державним та громадським ініціативам для досягнення гендерної рівності та подолання дискримінації за гендером.

Зроблено висновок, що сучасні міжнародні та національні стратегії гендерної рівності, попри важливість законодавчого закріплення рівноправності, не здатні самі по собі подолати глибинні механізми символічного та інституційного домінування. Реалізація принципів гендерної рівності потребує комплексного підходу, який поєднує політичні, правові, освітні, економічні та культурні трансформації, а також критичний перегляд суспільних норм і дискурсивних практик.

Ключові слова: гендер, гендерна нерівність, гендерна політика, фемінізм, символічне насильство, гендерні стереотипи, гендерні ролі, ідентичність, влада, сексизм, дискримінація, інституціоналізм, штучний інтелект, інформаційні технології, демократія.

Abstract

Dmytro Varych “Feminism in Politics: Experience of Western Democracies”. – Qualification scientific work in the form of a manuscript.

Dissertation for the degree of Doctor of Philosophy in the specialty 052 Political Science. – V.N. Karazin Kharkiv National University, Ministry of Education and Science of Ukraine, Kharkiv, 2026.

The dissertation research provides a thorough theoretical and methodological analysis of the phenomenon of gender inequality as a complex social construct that is formed and reproduced throughout the historical development of society. It is proven that gender inequality is not a consequence of biological differences between women and men, but is the result of long-term socio-cultural, economic and symbolic processes embedded in the patriarchal system of social organization. Thanks to a comprehensive analysis of the phenomenon of feminism, its semantic component, gender inequality/equality, the principles of their political explication are determined and practical measures are proposed for the implementation of policies in various areas that are adequate to modern requirements and challenges. The liberal, existential-feminist and post-structuralist traditions are integrated in the study of gender inequality as a socially constructed phenomenon.

The paper traces the historical evolution of ideas about gender equality — from early liberal political thought to modern feminist and critical political and social theories. It is established that classical liberalism, declaring universal human rights, actually excluded women from the full scope of civil, political and economic rights, consolidating their subordinate status in the private sphere. Feminist theory, in particular the works of Simone de Beauvoir, for the first time systematically problematized female “otherness” as a fundamental principle of gender dominance, which structures social relations according to the logic of “one’s own – another’s”.

A special place in the study is occupied by the analysis of Pierre Bourdieu’s concept of symbolic violence. It is proven that symbolic violence is a key mechanism for reproducing gender hierarchy, since it functions through habitus, doxa and illusio, forcing social agents to perceive inequality as natural and inevitable. It is shown that gender dispositions are incorporated into bodily practices, language, educational

institutions, the labor market, and family structures, which ensures the stability of male dominance even under conditions of formal equality of rights.

At the same time, the paper critically analyzes the limitations of Bourdieu's approach, in particular its tendency towards determinism and insufficient attention to the agency of social actors. The feasibility of using feminist interpretations, in particular the concept of stratified habitus, which allows explaining the possibilities of resistance, reflection, and transformation of gender norms in modern society, is substantiated. The heuristic potential of Pierre Bourdieu's concept of symbolic violence for analyzing the mechanisms of naturalization and reproduction of gender dominance is substantiated.

The study also analyzes the socio-economic aspects of gender inequality, in particular the phenomenon of women's double burden that arose in the process of their inclusion in paid labor without revising the traditional distribution of reproductive responsibilities. The theoretical understanding of gender inequality is improved by applying a feminist critique of determinism and using the concept of stratified habitus to explain the possibilities of agency and social change. Using the example of the industrial and post-war periods, in particular the USA of the 1950s, it is shown that the idealization of the role of the housewife, supported by mass culture and the media, led to mass crises of self-realization, psychological frustration and social isolation of women.

At the same time, it is proven that the rigid gender division of roles negatively affects men as well, placing excessive responsibility for the material provision of the family on them and limiting the possibilities of emotional and social self-realization. Thus, gender inequality appears as a systemic problem that reproduces mutual restrictions and inequalities for both sexes. Based on this, the relationship between institutional, cultural and discursive forms of support for patriarchal norms is revealed.

Special attention was paid to the retrospective of gender inequality, modern trends in the transmission of images of men and women, sexism in the information field. In particular, it was shown how the sphere of computer games is able to shape the image of women. Before that, the issue of artificial intelligence technology was revealed in the context of its training and consolidation of gender stereotypes through the data on

the basis of which AI is trained. Important attention was paid to state and public initiatives to achieve gender equality and overcome gender discrimination.

It was concluded that modern international and national strategies for gender equality, despite the importance of legislative consolidation of equality, are not capable of overcoming the deep mechanisms of symbolic and institutional domination by themselves. The implementation of the principles of gender equality requires a comprehensive approach that combines political, legal, educational, economic and cultural transformations, as well as a critical review of social norms and discursive practices.

Keywords: gender, gender inequality, gender politics, feminism, symbolic violence, gender stereotypes, gender roles, identity, power, sexism, discrimination, institutionalism, artificial intelligence, information technology, democracy.